

L'ESGLÈSIA DE LA VILA DE DÉNIA

Josep Ivars Pérez

LA VILA DE DÉNIA.

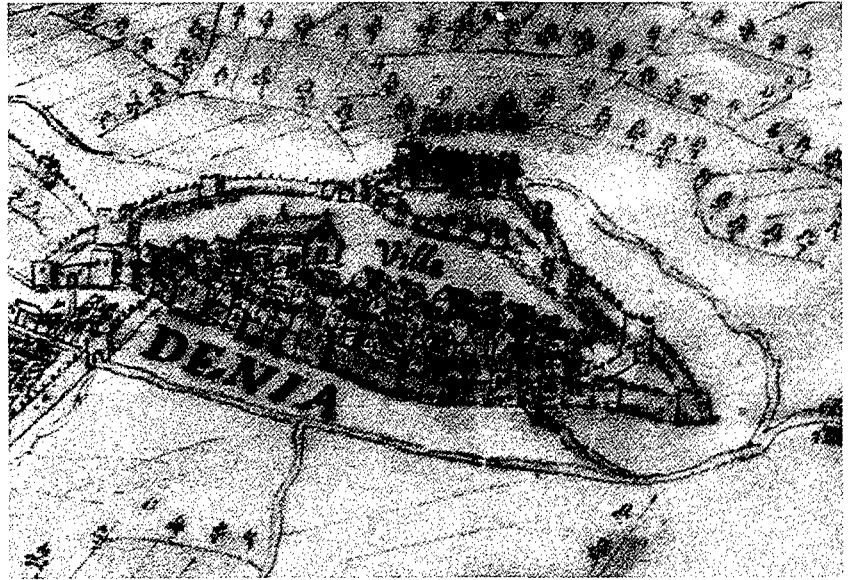
A finals del segle XIII la població de Dénia, dispersa pel solar que aproximadament avui ocupa l'actual ciutat, fou obligada a traslladar-se a l'Albacar, recinte intermedi de la fortificació urbana ⁽¹⁾. El trasllat de la població es va iniciar poc després del 1298, quedant constituïda la Vila el 1308. A principi del s. XVI la Vila havia aconseguit la seva configuració urbana definitiva, entrant en el segle següent en una franca decadència. Va desaparèixer en el XVIII, després de la Guerra de Successió, per qüestions militars.

La Vila de Dénia és una població de nova planta, totalment planificada, amb un traçat de carrers i una distribució dels patis previ a la construcció d'edificis, el que possibilita la posterior repartició. Es desconeix si l'Albacar havia estat poblat abans del s. XIII, i, en cas positiu, si en aquell moment restaven construccions. Es cert, però, que la possible ocupació àrab de l'Albacar en res va influir en la morfologia del nou assentament cristià.

Hi ha una lògica relació entre la fundació de la nova vila i la construcció de la seva església, el que ens estalvia caure en el tòpic de la continuïtat de cultes entre el món musulmà i el cristià. Amb la fundació de la nova vila es construiria la primera església, de la que tenim escasses dades, tant de la seva forma com de la seva situació. Es de suposar que es tractaria d'un edifici de reduïdes dimensions, donada l'escassa població i el gran esforç econòmic realitzat en el trasllat, uninau amb arcs diafragmes i coberta de fusta a dues vessants, possiblement situada en el mateix lloc on després es construirà l'església que anem a estudiar. L'única dada que coneixem ens la dona J. Sanchís Sivera ⁽²⁾, sense nomenar la font: ... *en 1334 se concedió licencia para trasladar los restos del cementerio antiguo, que estaba junto al mar, al nuevo construido junto a la iglesia, y que en 1335 se estaba trabajando en dicha iglesia: parece que ésta se hallaba en el castillo*. Sens dubte la planificació de la vila nova feta l'any 1298 contemplà la situació de certs edificis públics, entre ells l'església. La tardana construcció, 37 anys després de la planificació de la Vila, evidència la falta de recursos, amb un trasllat de la població menys ràpid del desitjable. Degué desaparèixer amb la construcció de la nova església o església major.

1.- IVARS PÉREZ, J., *La ciutat de Dénia. Evolució i permanència del fet urbà*. Alacant, 1982. "Urbanismo y sociedad en la Dénia del trescientos. La formación de una ciudad medieval: la vila de Dénia", *Dianium*, II, 1983, 331-364.

2.- SANCHIS Y SIVERA, J., *Nomenclator geográfico-eclésiástico de los pueblos de la Diócesis de Valencia*, València, 1992, 217.

Vista de la Vila vella
(cap el 1575).

L'ESGLÉSIA DE LA VILA.

Roc Chabàs ⁽³⁾ data la construcció de la nova església de la vila en el segle XV, sense aportar cap font.

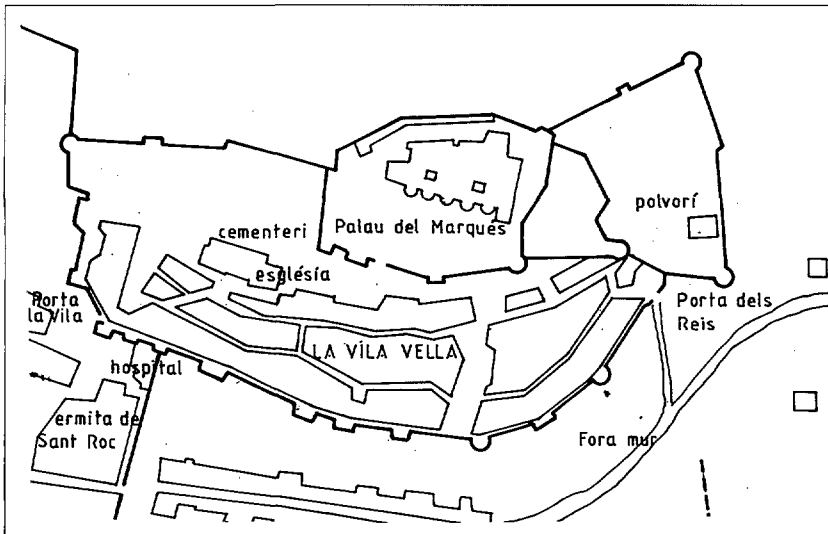
Hi ha suficients elements que, a falta de documentació, ens permeten datar la construcció en eixe segle, segurament cap a finals. En primer lloc està el "tipus", amb les dimensions i la cronologia que comporta; en segon lloc una sèrie d'elements iconogràfics repartits per l'edifici.

L'església de la vila pertany a una tipologia que té els seus orígens en terres catalanes al segle XIII, es consolida al llarg del següent i perdura fins ben avançat el XVI o, fins i tot, el XVII. Al sud del País Valencià el tipus es consolida al segle XV, una vegada milloren els condicionants socioeconòmics i poblacionals. Les dimensions de l'edifici exigeixen per a la seva construcció una societat amb una població estable i un consolidat desenvolupament econòmic. Prenem com a exemple la ciutat de Gandia, que amb major població i riquesa construeix la seva església, de característiques semblants a la de Dénia, entre 1350 i 1420 ⁽⁴⁾, si bé, a falta de més dades, ens hem d'acostar més a la segona data que a la primera; o amb la vila de Xàbia, que amb idèntiques condicions socioeconòmiques, comença a construir la seva església a principi del segle XVI, tasca que perdurarà fins el segle següent.

Hi ha una sèrie d'elements formals que també permeten datar l'edifici. La presència de l'escut del marquès de Dénia *en la portada de dicha Iglesia... como tambien en los ternos y frontales mas antiguos de ella y también en el retablo del Altar Mayor, que es antiquisimo hay dos Angeles de Masoneria uno a cada lado, que tiene cada cual en ambas manos una targeta con las armas de Exs.*, junt al fet de tener en dicha Iglesia tribuna y celebrarse todos los años, antes de la conventual, una Misa solemne en el Altar Mayor dia de la conmemoracion de los difuntos por los Señ. Marqueses difuntos, como

3.- CHABÀS LLORENS, R., *Historia de Dénia*, Dénia, 1874-1876. Edición de 1985, 428.

4.- COMPANYY CLIMENT, X.; JOSE PITARCH, A., "La Col.legiata de Gandia: Sociologia d'un espai", *Ullal*, 4, 1983, 52-65.

Plànol de la Vila vella amb l'església i fossar (principi del s. XVIII. Elaboració pròpia sobre el *Plan de Denia avec son attaque a la basseville*).

Patronos de dicha Iglesia ⁽⁵⁾, que sense ser un document definitiu, donada la intemporalitat dels elements anomenats, ens permet suposar la participació d'algún Marqués de Dénia en la construcció de l'església, a l'igual que a la de Xàbia, on es coneix documentalment. De poder-se confirmar aquesta participació, tindriem que l'església es va començar a construir després de 1431, any en què es va fer donació de Dénia a Diego Gomez de Sandoval y Rojas ⁽⁶⁾.

L'església estava situada al contorn de la Vila, a la cota més elevada, just baix del Castell. La seva situació pot ser no era la més lògica, i sols s'explica perquè era visible des de lluny, sobretot arribant des del nord, i/o perquè per la seva situació era pas obligat per accedir al Palau i al darrer recinte, el Castell. La façana sud donava a la Plaça dels homes, des d'on s'iniciava el carrer de Dalt o d'Amunt, un dels dos carrers més importants de la Vila vella. Pot ser també que en una ampliació de la Vila l'església haguera quedat més rodejada pel caseriu; o també podria ser que com conseqüència de la construcció del baluard Punta del Diamant s'haguera decidit, per raons militars i estratègiques, no construir a l'oest de la Vila.

Roc Chabàs ens dona una completa descripció de la desapareguda església de la Vila:

La construcción del templo parroquial, de que nos queda memoria, no era anterior al siglo XV. Nada sabemos respecto del lugar donde anteriormente se celebraban los oficios divinos y administraban los sacramentos. No está probado que la población de los moros ocupase el recinto del castillo, ni que hubiera sido mezquita la parroquial (Lo más probable parece lo contrario. En 1495 aún había en Denia una mezquita que no se había purificado, seguramente por no hacer falta al culto, pues no habiendo moros que usasen de ella, la habitaba un tal Juan Mofre, el cual dispuso el marqués que no fuese molestado, ni dicha mezquita dada a otro

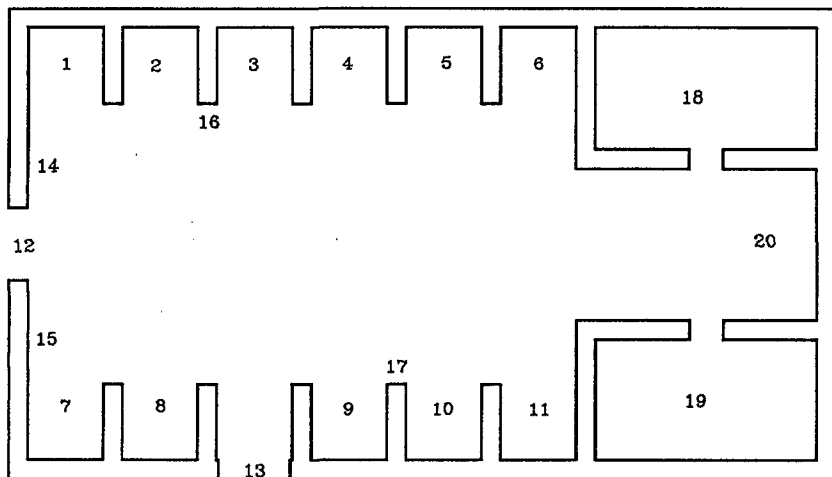
5.- PALAU DIEGO, F., *El llobarro*, Anales de Denia y su comarca, 1983, 10.

6.- CHABÀS LLORENS, R., *Historia...* cit, 278.

hasta tanto que aquí hubiese moros o él mandase lo contrario. Acta del 8 de enero). La iglesia que se edificó en lo alto del castillo en el siglo XV, según lo más probable, era bastante capaz para un población de cuatrocientos o quinientos vecinos (Desde la puerta de entrada hasta el altar mayor tenía veintitrés metros cincuenta centímetros, y de ancho dieciocho por sesenta, lo cual da un área de cuatrocientos treinta y siete metros cuadrados, los cuales bastan para mil seiscientas almas, o sea, el número de adultos que podría haber en Denia al edificarse la iglesia, y dos terceras partes de los que habría en el tiempo de mayor prosperidad de Denia durante la época de los fueros). Su construcción era en forma de cruz, con media naranja y dos puertas, una llamada de las mujeres al poniente, enfrente del altar mayor, y otra al mediodía, llamada de los hombres, con varias gradas para subir a ella (Había, al parecer, seis capillas a cada lado, a saber: a la izquierda, entrando por la puerta de las mujeres, al lado de la pila del bautismo sin altar, las capillas de los santos médicos (San Cosme y San Damián), la Concepción de Nuestra Señora, San Sebastián, San Miguel y Nuestra Señora de la Consolación, y en el crucero la del Santísimo Cristo. A la derecha, al lado de la puerta, el altar de la almas, la capilla de Santiago, la de San Pedro, la puerta de los hombres, el campanario, la capilla de San Martín y la de San Juan. Entre las capillas de la Concepción y San Sebastián, fuera del arco que las dividía, estaba el altar de San Miguel, San José y Santa Marta. El púlpito en el arco que dividía la capilla de San Martín del campanario. La sacristía ocupaba, al lado de la epístola, un cuadrado de la mitad de ancho que la iglesia, o sean, nueve metros treinta centímetros por seis metros ochenta y cinco centímetros de fondo, que dan un área de sesenta y tres metros cuadrados, y otro tanto ocupaba al lado del Evangelio la capilla de Nuestra Señora de la Esperanza y la de Nuestra Señora del Rosario. En esta última estaba el reservado de la comunión y el altar del Nombre de Jesús. Desde la sacristía y desde la capilla de la Esperanza, se salía al presbiterio, y en esta última capilla parece estuvo alguna vez el coro, y nunca delante del altar mayor, pues los jurados que ocupaban unos bancos delante de él, se opusieron siempre a ello, a pesar de lo dispuesto en la visita de 1654. Encima de la sacristía estaba el archivo, y había una tribuna que daba al presbiterio. El órgano acaso estuvo enfrente de esta tribuna, aunque otros datos, parece, que órgano y coro lo ponen al entrar por la puerta de las mujeres).⁽⁷⁾

Chabàs coneixia perfectament els fons de l'Arxiu Municipal i de l'Arxiu de l'església de l'Assumpció, més complets que en l'actualitat, i, potser, va tindre oportunitat de reconèixer "in situ" la planta de l'església o de part d'ella, abans de la transformació agrícola del Castell, el que podria explicar determinats

7.- CHABÀS LLO-RENS, R., *Historia...*, cit, 428-429.

detalls així com les mesures de la planta. Amb tot la descripció no és absolutament exacta, ja que Chabàs aniria unint inconnexes cites que apareixen en els "Llibres de Consell" i en altres documents, interpretant-los en alguns casos de forma errònia, com és la existència de la planta *en forma de cruz, con media naranja*, atípic a les esglésies gòtiques uninaus, solució formal que sols es donarà a partir del segle XVII, en ple barroc.

La descripció de Chabàs és, però, suficient per a poder realitzar una planta esquemàtica de l'edifici, a la volta que permet aprofundir en el seu coneixement. Es tracta, doncs, d'una església gòtica, amb les característiques del gòtic català, de nau única amb sis trams separats per arcs faixons apuntats, orientada en direcció est-oest. Disposa de dues portes, la de les dones, a l'oest, i la dels hòmens, al sud, a la qual s'accedia mitjançant unes grades i donava a la plaça homònima.

A cada costat de la nau, coincidint amb els trams, hi ha capelles laterals situades entre els contraforts interiors. A l'esquerra de la porta de les dones n'hi havia 6; a la dreta sols 4 ó 5, ocupant l'espai de les restants la porta dels homes i, potser, la base del campanar.

Tant les capelles com la nau es cobreixen amb voltes ogivals de creueria, de pedra picada -resten dues claus, una menuda, de tres nervis, i una major, parcialment conservada, pertanyent a una volta estrellada, possiblement del presbiteri-. Segons es desprèn de les vistes de la Vila vella la coberta no seria plana, com la gran majoria d'esglésies del gòtic català, sinó de dues vessants, si bé no s'hauria de descartar que sota la coberta hi haguera un terrat.

La il.luminació de la nau es feia mitjançant el rosetó situat dalt de la porta de les dones o finestral a les capelles o l'absis -resta part de la traseria d'una finestra o rosetó, procedent sens dubte de l'església-.

Atenent a la tipologia de l'església es fa evident l'absència del transepte, si bé el darrer tram, amb les capelles del Sant Crist i de Sant Joan, podria fer les seves funcions i, fins i tot, quedar englobat amb el presbiteri per una mateixa volta. El que si és impossible és l'existència de la mitja taronja que cita Chabàs.

Planta esquemàtica de l'església de la Vila vella.

1.- Capella de Sant Cosme i Sant Damià.

2.- Capella de la Mare de Déu de la Concepció.

3.- Capella de Sant Sebastià.

4.- Capella de Sant Miquel.

5.- Capella de la Mare de Deu de la Consolació.

6.- Capella de Santíssim Crist.

7.- Capella de Sant Jaume.

8.- Capella de Sant Pere.

9.- Campanar?.

10.- Capella de Sant Martí.

11.- Capella de Sant Joan.

12.- Porta de les dones.

13.- Porta dels hòmens.

14.- Pila baptismal.

15.- Altar de les Ànimes.

16.- Altar de Sant Miquel, Sant Josep i Santa Marta.

17.- Púlpit.

18.- Capella de la Mare de Deu de l'Esperança.

19.- Sagristia.

20.- Altar major (Sepultura dels capellans).

És al presbiteri on Chabàs ens aporta menys dades, assenyalant-nos sols la comunicació d'aquesta amb les capelles de la Mare de Déu de l'Esperança i la Mare de Déu del Roser. Donada la varietat formal dels presbiteris -de planta quadrada, rectangular o poligonal de 3,5 ó 7 costats- es impossible conèixer la seva forma, si be m'incline, de forma intuïtiva, per considerar l'absis amb planta quadrada, similar al de la Col·legiata de Gandia -el primitiu- o al de Sant Bartomeu de Xàbia.

Dues vistes de Dénia ens mostren de forma esquemàtica l'església de la vila. La primera, de 1575, és una perspectiva aèria, en la que apareix el Raval, la Vila i el Castell. L'església destaca per damunt del caseriu de la vila, mostrant-nos de forma molt esquemàtica un paralel·leped net, sense contraforts ni campanar. Als peus està situada una porta -la de les dones- i un rosetó, tot encarat a l'est, essent, sens dubte, una intencionalitat de l'autor de la perspectiva, que ens mostra el que més li interessa. En la segona, de la primera meitat del segle XVII, que mostra l'embarcament del moriscos de 1609, apareix l'església de forma més realista que a la vista anterior, amb capçalera plana sense contraforts i una construcció adossada a la façana sud que dona a la Plaça dels homes; el campanar és de planta circular, exterior a l'edifici ⁽⁸⁾: de ser així, el que no és impossible, tindríem una planta amb 5 capelles a la dreta i no 4 com hem comentat abans. Un plànol de principi del segle XVIII (*Plan de Denia avec son attaque a la basseville*) confirma l'afegit a la façana sud. A pesar de la difícil lectura del plànol, per la deficient qualitat de la còpia, s'intueix l'existència d'una torre circular contigua a la façana sud, el que confirmaria la representació de la vista del XVII.

Al nord de l'església, a l'espai existent entre esta i el Castell hi era el fossar. Chabàs ⁽⁹⁾, en un episodi de la guerra de les Germanies, en descriu la seva situació: *En un momento comprendió aquel hombre -Antonio Palau- el partido que podía sacar de sus conciudadanos, y resuelto a llevar a acabo un pensamiento atrevido, rogóles salieran de la iglesia, donde se tenía el consejo, y le siguieran al cementerio inmediato a dicho templo (Debemos recordar a nuestros lectores que la parroquial estaba entonces en lo alto del castillo, junto al baluarte llamado Punta del diamante y el cementerio detrás de la parte superior. Aún, hoy día, está aquel campo lleno de huesos humanos).* També es soterrava a l'interior de l'església, al presbiteri -fossar dels capellans- i a les capelles laterals: *En 31 de mayo de 1672 se abrieron unos ataúds, que havia en la Capilla de Sn. Pedro de la Iglesia Parroquial y en el uno se halló el cadaver de un Cavallero de Malta que decian que havia mas de 80 años mataron en una casa de la Plaza que aora es de los capellanes, y le tuvieron abierto todo el dia, y en el otro havia un cadaver de Muger que se decia era Na Saidia fundadora de dicha capilla, y fueron de nuevo enterrados en dicha capilla.*⁽¹⁰⁾ ...con motivo de haver descubierto dicho Palau la boca de la sepa. antigua del Rosario de la Igla. del castillo...⁽¹¹⁾.

8.- El campanar exempt de l'església es una solució formal que no es dona al sud del País Valencià. Els exemples més coneguts hi són al nord, com el campanar de la seu de Castelló -el "fadrí"- i el de Benicarló, cap d'ells de planta circular.

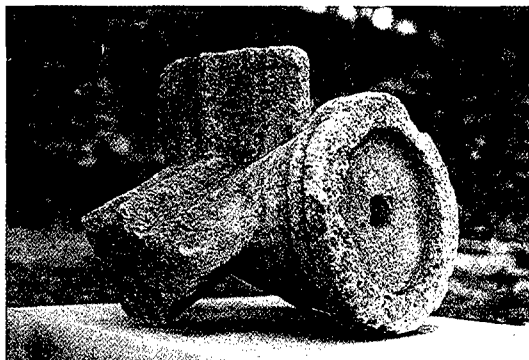
9.- CHABÀS LLORENS, R., *Historia...*, cit, 313.

10.- PALAUDIEGO, F., *El llobarro.*, cit, 28.

11.- PALAUDIEGO, F., *op.cit.*, 127.

DECAÏMENT I DESTRUCCIÓ DE L'ESGLÉSIA DE LA VILA.

Al llarg del segle XVI es produeix un estancament urbà de la Vila. Al mateix temps el Raval veurà augmentar ràpidament el seu nombre de cases⁽¹²⁾.

En el segle següent, segons comenta Chabàs ⁽¹³⁾ *muchas familias bajaron al arrabal o ciudad, y a tener ésta más importancia que la villa vieja, y fue haciéndose cada día más pesado al clero, que vivía bajo, el tener que subir por la mañana y por la tarde a los oficios y entierros*. El 1612 el Raval rep el títol de Ciutat. La Vila passarà a denominar-se Vila vella.

Aquest canvi de poder entre la Vila i el Raval es farà també patent a l'església de la Vila, traslladant-se a partir del 1612, mitjançant diverses etapes, el culte a la Ciutat, l'antic Raval.

Entre els segles XVI i XVII es construeixen a Dénia tres noves esglésies, dos intramurs i una extramurs, la del convent de Sant Antoni, que de forma indirecta minvaran la importància de la parroquial. Al s. XV ⁽¹⁴⁾ es va construir una ermita dedicada a Sant Roc, a la baixada que unia la Porta de la Vila amb la Plaça del Raval. El 18 d'abril de 1648 es va proposar al Consell *hacer una capilla mayor a la parte de abajo y derribar la que había, por ser muy pequeña*. El 3 de febrer de 1649 s'enderrocava la casa del notari Antoni Ciscar, començant les obres de la nova ermita el 12 de març següent, acabant-se el 21 de març de 1653, amb la col·locació del sant a la fornícula sobre la porta que donava a la plaça. Aquesta ermita de Sant Roc s'estendria, probablement, des del campanar fins el transepte de l'actual església de l'Assumpció. La seva capacitat devia de ser reduïda, donat que l'any següent ja es pensava amb la seva ampliació. El 1684 el seu estat era ruïnós, traslladant el sant a l'església de la Vila ⁽¹⁵⁾. El 1773 es va enderrocar per a construir en el seu solar l'actual

Restes arquitectòniques procedents de l'església de la Vila Vella (Museu Arqueològic de Dénia).

12.- IVARS PÉREZ, J., *La ciutat*, cit, 60.

13.- CHABÁS LLORENS, R., *Historia...*, cit, 428-429.

14.- IVARS PÉREZ, J., "La antigua ermita de Sant Roc", *Fiestas patronales de Sant Roc*, Dénia, 1993.

15.- PALAU DIEGO, F., *El llobarro...*, cit, 30.

església de l'Assumpció. El convent de les monges Agustines es va fundar el 1604, aprofitant en un principi l'ermita de la Mare de Deu de Loreto com a església. El 9 de juny de 1683 començà l'enderrocament d'aquesta ermita i el 9 del mes següent començaren les obres de la nova església, acabant el 10 de juny de 1691.

La construcció d'aquestes dos noves esglésies, junt amb la nova residència del clero a la plaça, va reduir el culte a l'església de la Vila. Des del 6 de març de 1671 fins l'any 1675 es va oficiar a l'ermita de Sant Roc; entre el 4 de febrer de 1682 i el 1 de juny de 1683, a l'església vella de les monges Agustines, si bé en aquest dos períodes els oficis divins es van continuar celebrant en l'església major.

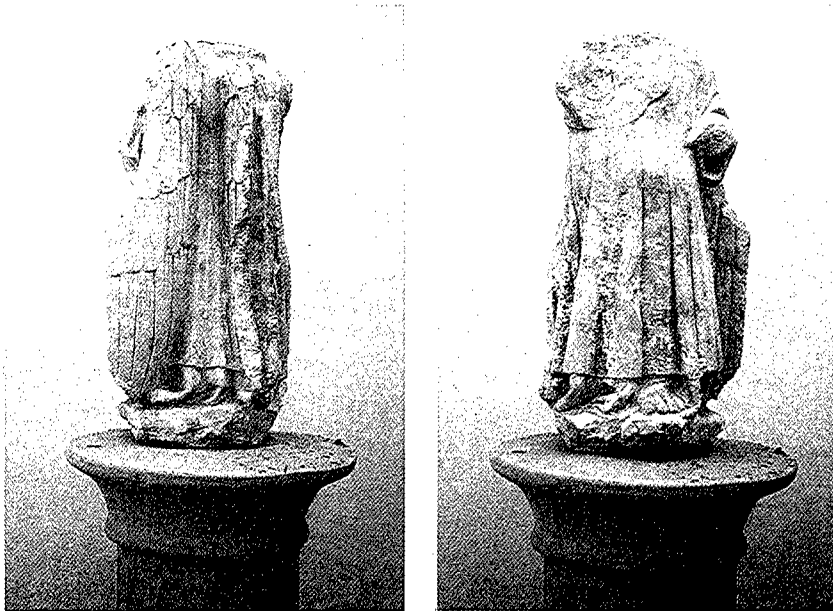
La desaparició de l'església major va vindre amb la guerra de Successió. El 1713, una volta finalitzada la guerra, es van enderrocar totes les cases de la Vila vella, conservant-se sols l'església, amb el que el clero ja no tenia necessitat d'oficiar davant l'inexistència de ciutadans, pel que des de 1713 fins 1756, data amb la que s'inaugurà l'església de l'Assumpció, s'oficiava a l'església de les monges, si bé bateigs, noces, soterraments i celebracions de Pasqua van continuar celebrant-se a l'església major fins 1728, data en la que es van traslladar la pila baptismal a l'ermita de Sant Roc.

El desmantellament de l'església major es va iniciar el 1713, procés que va augmentar amb la construcció de la nova església de l'Assumpció: *Dicha iglesia fue asolada y deshecha para la construccion de la nueva que se fabricó en la Plaza de la ciudad y desde entonces cesó el enterrarse los difuntos, en la avanzada del castillo, y por el transcurso del tiempo ha quedado la Iglesia vieja y su sementerio sin paredes, ni menos puertas...*⁽¹⁶⁾. La construcció de la nova església es va iniciar el 19 de març de 1734, previ enderrocament de l'ermita de Sant Roc, l'antic hospital i varies cases, finalitzant les obres el 14 d'agost de 1756. Com assenyala Palau⁽¹⁷⁾ en ... *esta traslacion de la vieja Igl.* hi ha un trasllat de l'església de la Vila vella cap a l'església de l'Assumpció, tant en la part formal, a pesar del canvi d'estil, com en la part física. Així, doncs, hi ha una similitud de la planta d'ambdues esglésies, amb la diferència del transepte i la comunicació entre capelles, amb el que junt a la forma en que es va fer el trasllat, va comportar la mateixa utilització de les diferents zones del recinte:

— els bancs on s'asseien els representants de la ciutat i els del clero es reparteixen ocupant idèntica situació, si be posteriorment es van modificar: *Los que componen la ciudad estaban sentados en la iglesia en dos bancos dentro del mismo presbiterio, un banco á la derecha y otro á la hizquierda, arrimados á la pared como estan hoy y el Revedo. clero com otros dos bancos frente al altar maior á la primera grada del presbiterio, como está hoy la silleria, cuyos asientos al párecer de algunos lo erraron los de la Ciudad por que en esta antigua Igl. de la Villa vieja de arriba del Castillo, los asientos estaban de esta forma. Los dos bancos de la Ciudad estaban á la primera grada del presbiterio, como aora estan los del Clero, teniendo de frente el altar maior, y el Reverendo Clero tenia su coro*

16.- PALAUDIEGO, F., op., cit, 125.

17.- PALAUDIEGO, F., op., cit, 44.

Talla procedent de l'església de la Vila Vella (propietat d'Antoni Ortega).

á la parte de la Epistola en alto,..⁽¹⁸⁾.

— Tant el Marqués de Dénia ... *el Duque quiso se le hiciera una tribuna conforme la tenia en la Igl. vieja al lado del Evangelio*⁽¹⁹⁾, com els patrons de l'església major tenien dret, i exigiren, les mateixes capelles i els mateixos llocs *Antes de estas fiestas dia 1 de Marzo del año 1756 convocó junta de Fabrica á todos los Patronos que eran de las capillas de la Igl. vieja á fin de que si querian las mismas capillas en la nueva iglesia serian preferidos en eleccion.*⁽²⁰⁾ el que es va exemptar, en part, de contribuir a la construcció de la nova església *Tanto los patronos viejos, como los nuevos se obligaron en dha junta á dotar la Iglesia por razon del patronato en 30 L. para aiuda de la fabrica de la Igl. las que havian de pagar en tres pagas á 50 L. la primera entonces, i las otras dos en los dos sigs. años, como tambien ha hacer el retablo maior hecho nuevo, á excepcion de Jn. Antonio Palau que dixo que no necesitava de hacer la paga de 30 L. por razon de dotacion de la nueva igla. por que esta era traslacion de la vieja Igl. com los mismos derechos que los Patronos tenían en la Igl. vieja, al modo que ni el Duque, ni la ciudad no teian necesidad de dotar la Igl. nueva para ser patronos de ella, que eso era bueno para los Patronos nuevos.*⁽²¹⁾

Així mateix la translació d'un edifici a l'altre fou també física, tant en la part moble com en la inmobile: *Como el templo se hizo todo de limosna por no tener renta alguna para este efecto se adornó para este dia com los altares de la Igl. antiqüa á excepcion del Altar y retablo del glorioso S. Jph.*⁽²²⁾ *En la Capilla de la Purisima de que es patron Juan Anto. Palau el mismo por sus propias manos hizo la sepultura, poniéndola la misma piedra á la boca*

- 18.- PALAU DIEGO,
F., op.cit, 42.
19.- PALAU DIEGO,
F.,op., cit, 43.
20.- PALAU DIEGO,
F., op., cit, 43.
21.- PALAU DIEGO,
F. op. cit, 44.
22.- PALAU DIEGO,
F., op. cit, 41-42.

que estava en la Sepa. de la Iгла. vieja, y fué el primero dde los Palaus que fué enterrado en ella...⁽²³⁾ Juan Antonio Palau eligió la capilla primera entrando á la derecha que está enfrente de Consolacion teniendo Patrono la Purisima Concepcion, cuyo retablo es el mismo que estava en la Iglesia vieja, que lo conservó en su casa desde el año de las guerras 1708. ⁽²⁴⁾ Dia 27 Julio 1766 se baxó la campana maior de la Iglesia vieja que estava en el castillo, pues las otras campanas ya de años atras se havian baxado, colocadas frente á las monjas, y quedó solo la maior y el relox que también se baxó y colocó en el campanario de la nueva Iglesia ... el año 1728 en que se baxaron las pilas bautismales y se colocaron en la Capilla que hoy es del Rosario en la Iglesia nueva. ⁽²⁵⁾ ... el dia 14 de agosto de 1756... hizo la solemne bendicion del nuevo templo com gozo universal estando adornado com los retablos de la Iгла. vieja del castillo... ⁽²⁶⁾. També l'església major, a l'igual que la Vila vella, degué ser utilitzada com pedrera, com ho testimoniaven els murs de maçoneria de l'església de l'Assumpció abans de que foren tots lluïts.

Amb la inauguració del nou temple en 1756, s'havia assolat l'església major, quedant sols en peu el campanar, sense les campanes i el rellotge. El campanar fou volat el 8 de març de 1812, en plena guerra d'Independència, després d'un altre intent fallit el 5 del mateix més: *Dicho dia...se boló la torre com la misma manera de minas haviendola levantado toda en peso en alto mas de una vara, y caió allí mismo a pedazos...* ⁽²⁷⁾.

Amb la destrucció de l'església major va deixar d'utilitzar-se el vell fossar, si bé es va utilitzar de nou després de 1806, amb la prohibició de soterrar a l'interior de les esglésies.

CONCLUSIONS.

La Vila de Dénia, situada en el que avui denominem el Castell, és un interessant exemple de l'urbanisme medieval. Sens dubte l'edifici més important era l'església parroquial.

La Vila vella va ser enderrocada després de la Guerra de Successió; les seves runes foren utilitzades com a pedrera i repartides per l'actual població. En el segle XIX el Castell va ser transformat en finca agrícola i plantat de ceps, amb la qual cosa es va completar la destrucció de la Vila.

Tot fa pensar, però, que la planta de l'església es conserva encara: el fossar contigu fou utilitzat en el s. XIX no essent transformat agrícolament -la inexistència de marges en el solar del fossar ho permet suposar-.

L'exhumació de les restes de l'església i del seu entorn urbà -fossar, Plaça del hòmens, carrer de Dalt,...-, la recuperació i concentració de les restes arquitectòniques disperses -nervis, claus, fragments de finestrals de traceria, abundants carreus calcaris,etc.-, la restauració de la Punta del Diamant, que tancava el fossar, i la connexió amb la part excavada i restaurada de la Vila vella permetria conèixer millor els orígens urbans de l'actual ciutat de Dénia, a la volta que disposar i gaudir d'un espai perfectament museable a l'aire lliure.

23.- PALAU DIEGO, F.,op. cit, 44.

24.- PALAU DIEGO, F.,op., cit, 43.

25.- PALAU DIEGO, F.,op. cit, 46.

26.- PALAU DIEGO, F.op. cit, 94.

27.- PALAU DIEGO, F., op., cit, 142.